

JO COUCKE

PANAMARENKO

FUNDAMENTALS

PANAMARENKO FOUNDATION

MER. BOOKS

BRIEF AAN PANAMARENKO

Pana'tje,

Compleet uit mijn lood geslagen was ik, toen ik in 2001 het S.M.A.K. binnenliep, en daar de *Scotch Gambit* (1999) zag staan. Het was een van mijn leraren aan de academie die mij had gezegd: 'Evelientje, die kunstenaar móét jij kennen, dat werk is echt iets voor jou.' En, inderdaad, zo iets had ik nog nooit eerder gezien. Ik liep op luchtkussens. Niet alleen was er dat enorme, poëtische gevaarte, maar wat ook een diepe indruk op mij maakte, was de minutieuze planning die eraan te zien was: hoe je van dag tot dag had uitgerekend hoe je het werk zou maken. Ik keek mijn ogen uit, ik leek naar buiten te zweven.

Toen kon ik in de verste verte niet bedenken dat ik jouw lievelingsboek *Panamarenko: For Clever Scholars, Astronomers and Doctors* met *Scotch Gambit* op de cover in mijn brievenbus zou krijgen, als begin van een groot avontuur.

Pana'tje (alleen ik mocht jou zo noemen), ik spreek je nu toe vanuit 'Outer Space', vanuit dat heelal dat je zo graag wou begrijpen. 'Veel mensen denken dat ze veel weten,' zei je, 'ze zoeken al zo lang hoe alles werkt in het universum, terwijl we nog altijd zo weinig weten.' Je was een wiskundig genie, maar je maakte niet zomaar ijdele berekeningen. Je wou vooral onderzoeken of al die bestaande formules wel klopten. Je wou ze niet als dogma's aanvaarden. En je wou komaf maken met de zwaartekracht, niks te graviteren, maar escaperen naar andere sterrenstelsels met jouw theorie Toymodel of Space.

Je was in de eerste plaats een speelvogel. Je fantasie kende geen grenzen. Jij nam me met je vliegende schotel *Bing II* mee op avontuur naar andere dimensies.

Pana'tje, je hield zo van de natuur, je keek ernaar met de verwondering van een kind. Je zou geen vlieg kwaad doen. Maar je kon wel uren naar die vlieg zitten turen om te doorgronden hoe de vleugels werkten. Je kon je een hele dag verdiepen in de vraag hoe een spin een berg beklom. En als ik 's avonds thuiskwam van mijn werk, kon je daar zo heerlijk over vertellen. Je was een meester-babbelaar en je nam me helemaal mee in je gedachtegang.

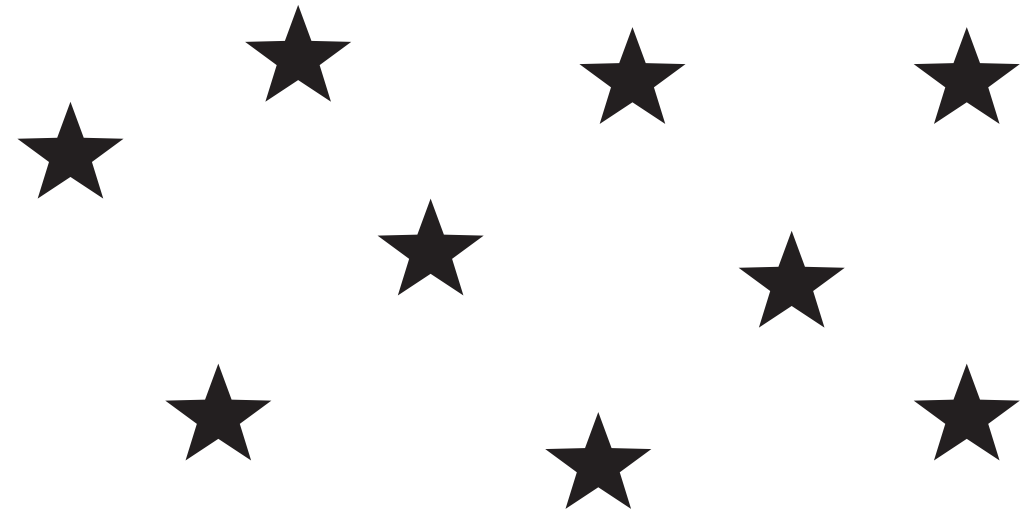

Panamarenko, *Scotch Gambit* @ Rijnkaai, Antwerpen

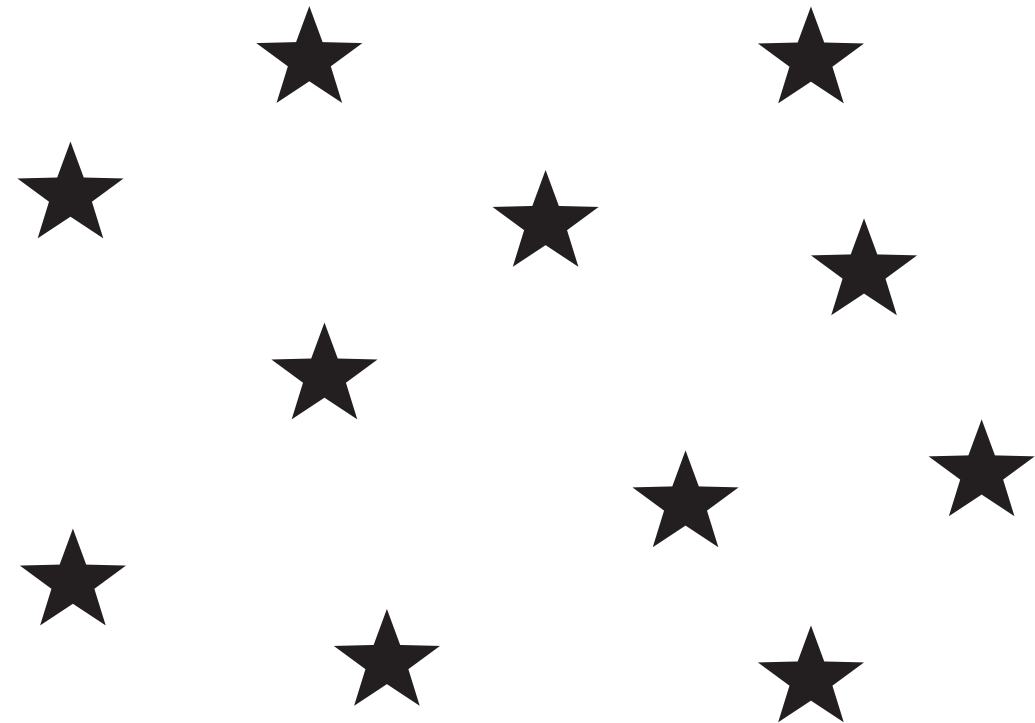
Fundamentals?

Films, ontdekkingsreizen, natuurwetenschappen, *das Militär*, de geschiedenis van wetenschap en techniek, de geschiedenis en wedervaren van lucht- en ruimtevaart, fauna en flora, sciencefiction, het zijn voor Panamarenko allemaal inspirerende bronnen en uitdagingen geweest. Stuk voor stuk hebben ze geleid tot hoogst originele, uitzonderlijke kunstwerken die een beduidende bijdrage hebben geleverd aan een fundamentele actualisering, verbreding en verdieping van het begrip kunst van hun tijd. Het woordenboek noemt 'fundamenteel' die zaken die de grondslag raken.

8 november 2024

FUNDAMENTALS

i

15 **MAGNETISCHE SCHOENEN**
1966–1967

ii

19 **PROVA-CAR**
1967

iii

25 **RESERVAAT**
1968

iv

31 **THE AEROMODELLER**
1969–1971

v

39 **MEIKEVER (SALTO ARTE)**
1975

vi

43 **UMBILLY I**
1976

vii

47 **MAGIC CARPET**
1979

viii

55 **GROTE PLUMBIET**
1984

ix

59 **RUCKSACKFLUG**
1984–1992

x

67 **ARCHAEOPTERYX**
1990–2005

xi

V1 BARADA JET 73
1991

xii

K2 79
1991

xiii

TOYMODEL OF SPACE 83
1993

xiv

PEPTO BISMO I 87
1993–1994

xv

KNIKKEBEEN 93
1994

xvi

BERNOUILLI I 97
1995

xvii

PANAMA SPITSBERGEN NOVA ZEMBLAYA 103
1996

xviii

BING OF THE FERRO LUSTO 109
1997

xix

SCOTCH GAMBIT 115
1966–1999

xx

FOR CLEVER SCHOLARS, 123
ASTRONOMERS AND DOCTORS
2001

i

MAGNETISCHE SCHOENEN

1966-1967

lederen schoenen, elektromagneten, stroomdraden en schakelaars

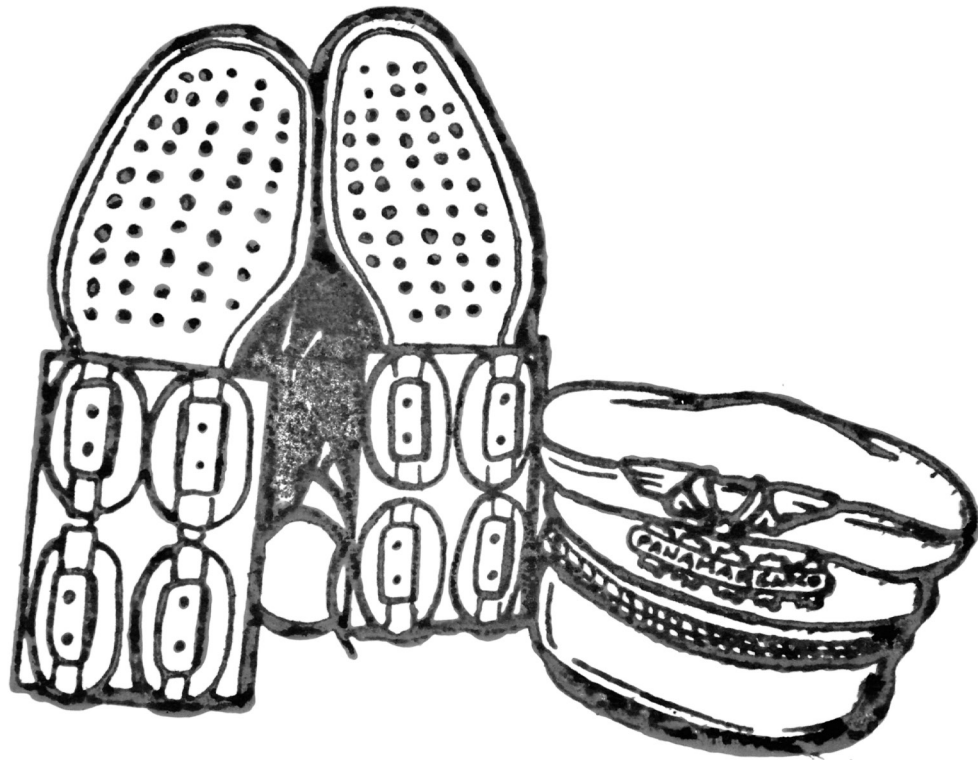
ca. 34 h × 28,5 × 23 cm

Collectie Familie Deweer, Otegem

Dit paar bottines is het perfecte symbool voor de ongebonden, vrije mens en kunstenaar die Panamarenko was en die stap voor stap de wonderere wereld van de natuur verkende.

Met deze eigenhandig in elkaar geknutselde magnetische schoenen geeft Panamarenko aan dat het mogelijk is om ondersteboven hangend over een stalen plafond te stappen. De in de zolen ingewerkte elektromagneten kunnen immers sterk genoeg worden gemagnetiseerd om zijn gewicht aan het staal te laten 'kleven'. Door alternerend de elektrische stroom in de magneten van de ene schoen uit te schakelen en die van de andere schoen in te schakelen, kan hij stapsgewijs zijn voeten over een staalplaat verplaatsen. Gekleed in een militair uniform voert Panamarenko deze verbeeldingsrijke stunt in 1967 tweemaal uit: eerst in de Koninklijke Vlaamse Schouwburg in Brussel en daarna in de studio's van de BRT, voor het populaire televisieprogramma *Echo*. Bij laatstgenoemde vertoning vergist de kunstenaar zich en valt hij op zijn hoofd op een matras die voorzichtigheidshalve onder het stalen plafond was geschoven.

Magnetische Schoenen en Pet, stempelafdruk

In zijn boek over Panamarenko wijst Michel Baudson er terecht op dat dit kunstwerk, strikt genomen een residu van een performance, een visionair sleutelwerk is: enerzijds stamt dit paar attributen nog uit de tijd en de geest van de happenings, waartoe Panamarenko in de jaren 1960 flink heeft bijgedragen (zie onder meer het statement *RESERVAAT*, p. 25 e.v.), terwijl ze anderzijds een prachtig symbool vormen voor

Panamarenko's vele latere pogingen om zich op zijn hoogsteigen, alternatieve manier voort te bewegen te land, ter zee en in de lucht. Hij wilde zelfs naar de sterren reizen over de bestaande interplanetaire en interstellair magnetische velden. *Magnetische Schoenen* gaat in tentoonstellingen en illustraties vaak vergezeld met de kepi die Panamarenko als onderdeel van zijn militaire uitrusting droeg.

xvii

PANAMA SPITSBERGEN NOVA ZEMBLAYA

1996

staal, plexiglas, Lister Petter motor, generator,
videocamera, monitor en schakelbord

370 h × 210 × 600 cm

Collectie Fondation Cartier pour l'art contemporain, Parijs

In 1967 maakt Panamarenko uit piepschuim en op een transparante sokkel van cellofaan en tin de eenvoudige sculptuur *Walvis* (privécollectie, Milaan). Goed dertig jaar later ziet hij in dat vroege, stille object de voorloper van zijn duikboot *Panama Spitsbergen Nova Zemblaya*: in de romp van een walvis zou je kunnen staan, zoals je in de duikboot kan staan; een walvis zwemt door zijn staart te bewegen, in de staart van de duikboot is ruimte voor de motor, en een walvis heeft een rugvin zoals een duikboot een commandoren heeft.

Op een dag in 1996 botst Panamarenko in een winkel aan de Antwerpse dokken op een 'schitterende, groene, compacte dieselmotor met elektrische starter en met een generator:

een Lister Petter met een vermogen van 17 kW, 500 kg zwaar'. Panamarenko is zodanig onder de indruk van de krachtige, bedrijfszekere machine, dat hij beslist de motor aan te kopen om er een duikboot rond te bouwen. Met andere woorden, Panamarenko zal dit tuig van binnenuit bouwen, vertrekkend van de motor. Meteen weet hij dat het interieur in dezelfde groene kleur als de motor zal komen en dat er behoefte is aan een groot venster om naar de vissen te kijken. Hij schaft zich de nodige staalplaten en -profielen aan en gaat aan de slag op het eigenlijk niet zeer geschikte, ietwat krappe gelijkvloers van zijn atelierwoning in de Biekorfstraat. Terwijl hij samen met 'some companions' (waaronder Xavier De Clippeleir) aan de duikboot werkt, fantaseren ze over een trip naar de legendarische, Noordelijke eilandengroep Spitsbergen – ooit een walviswalhalla. 'Hij is voor Spitsbergen gemaakt. Hij kan zonder onderbreking tot Spitsbergen varen, daar voltanken en terugvaren. Gedurende heel de tijd dat ik 'm bouwde, dacht ik daarover na: hoe hij zich in een storm zou gedragen, hoe zijn zijvinnen hem zouden stabiliseren, dat hij zeer stormbestendig zou zijn en dat het binnen zeer warm zou zijn aangezien hij door de motor wordt verwarmd.'

Als de medewerkers uiteindelijk afmonsteren, ziet Panamarenko zich in zijn praktijk bevestigd: 'Je zou nooit iets moeten maken dat je niet alleen kunt gebruiken.' Later verklaart hij in een interview: 'Als het van het maken van een duikboot niet de bedoeling is de Noordzee over te steken tot Spitsbergen, riskeert men al gauw de goesting te verliezen en daarmee heel de schoonheid van de zaak. Het eindigt ermee dat men iets maakt dat niet functioneert omdat het goed staat in de galeries.' Een doordenkertje dat veel zegt over Panamarenko's vernieuwende en verruimende visie op kunst en zijn kritische houding ten aanzien van de kunsthandel.

De toevoeging, in de titel, van *Nova Zemblaya*, wijst nog maar eens naar de bestemming van de duikboot: Spitsbergen en Nova Zembla begrenzen als eilandengroepen de Barentszee, de Noordelijke uitloper van de Atlantische Oceaan.

In de loop van de productie van de duikboot wijzigt Panamarenko enkele aspecten van het uiterlijk: de aanvankelijk uitgespaarde drie patrijspoorten aan beide zijden, worden

